

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК» ПІДПРИЄМСТВА

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», м. Дніпропетровськ

У статті розглянуто сутність поняття «інноваційний розвиток підприємства» з різних точок зору. З одного боку, крізь призму таких економічних категорій як «інновація», «інноваційна діяльність», «економічний розвиток». З іншого боку, через визначення сутності таких важливих для підприємства термінів як «інноваційний процес» і «інноваційний потенціал». В результаті здійснених досліджень визначено, що на сучасному етапі розвитку світового та національного господарства поняття «інновація» і похідних від нього економічних категорій фактично охоплює всі сфери діяльності суспільства. Наголошується, що всі вони можуть мати як технологічну, так і організаційну чи процесну складові. У статті обґрунтовано авторське бачення сутності економічної категорії «інноваційний розвиток підприємства» як послідовний ланцюжок подій на основі найбільш ефективного використання сукупності можливостей підприємства з точки зору досягнення ним стратегічних цілей, завдяки якому новація з ідеї перетворюється на розробки і з'являється у вигляді конкретної продукції, технології або послуги.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, розвиток, економічний розвиток, інноваційний розвиток, інноваційний розвиток підприємства.

Вступ

В умовах сучасної ринкової економіки інноваційний характер виробництва є одним з найвагоміших факторів, що визначають успіх підприємства в ринковому середовищі, його фінансову стабільність та конкурентоспроможність. Особливої уваги цей чинник набуває в умовах ринкової трансформації національної економіки, коли інновації слід розглядати як ресурс підвищення конкурентоспроможності продукції окремих підприємств, галузей та промисловості в цілому не лише на вітчизняному ринку, але й на міжнародному. Лише створення і впровадження інновацій дозволить Україні на рівних увійти у світове співтовариство цивілізованих країн, звичайно, якщо не вдовольнитися роллю джерела дешевої робочої сили, промислової зони для розміщення екологічно небезпечних виробництв, європейського смітника для захоронення небезпечних відходів чи споживача сурогатних товарів.

В контексті інноваційного розвитку країни саме мікрорівень, рівень підприємства як основної ланки економіки, стає об'єктом сучасних теорій інноваційного розвитку, які вивчають питання оперативної реакції суб'єктів господарювання на зміни ситуації на ринку шляхом розроблення нових конкурентоспроможних

видів продукції, зміни власної структури, системи управління виробництвом і збутом, а також цілеспрямованого управління змінами.

Дослідженню «інновації» як економічної категорії та принципів інноваційного розвитку було присвячено праці таких вчених, як Йозеф Шумпетер, Гарольд Барнет, Брайан Твіст, Павло Завлін, Анатолій Казанцев і Леван Мінделі, Світлана Ільєнкова і Леонід Гохберг, Роберт Мюллер, Олена Лапко, Ф. Ніксон, Дмитро Черваньов і Лідія Нейкова, Іван Перлакі, Борис Санто та інші. Науковим дослідженням проблематики інноваційної діяльності підприємств присвячено багато наукових праць, таких вчених як І. Лукінов, М. Чумаченко, В. Карпов, А. Коренной, О. Амоша, Ю. Бажал, Л. Барютін, С. Козьменко, В. Бабич, П. Завлін, А. Васильєв, С. Ілляшенко, С. Покропивний, В. Захарченко, А. Кац, В. Трапезніков, М. Дворцин, В. Юсім. Принципи та підходи до формування організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком на рівні підприємства розглядалися в роботах С.М. Ілляшенко, В.І. Захарченко, В.І. Карюк, Н.М. Корсікова, О.Ю. Мірошніченко, І.М. Підкаміний, С.О. Тульчинська, А.І. Українець, В.С. Ціпуринда та інші.

Постановка завдання

Основою інноваційного розвитку економіки будь-якої країни є підприємства, що як най-

важливіша ланка народного господарства, виступають замовниками, фінансують, втілюють та матеріалізують передові досягнення науки і техніки в процесі виробництва та, безпосередньо, в готову продукцію. В свою чергу, ефективний інноваційний розвиток підприємства повинен базуватися на принципах систематичної та безперервної інноваційної діяльності – процесі втілення в господарську діяльність та створення інновацій.

Уперше термін «інновація» був ужитий на початку ХХ століття основоположником теорії інновацій і інноваційного розвитку Й. Шумпетером, який розглядав інновації і інноваційну діяльність як рушійні сили економічного розвитку. Інновація (нововведення), за Й. Шумпетером, – це втілення в життя нової комбінації ресурсів (продуктивних сил), що здатна задовольняти нові потреби [1].

Він вважав, що основним механізмом розвитку економіки є конкуренція, заснована на інноваціях, яка призводить до «творчого руйнування» вже сформованих галузей і ринків, а також творчість людини, новатора-підприємця, здатного втілити нові ідеї в ефективні економічні рішення.

Безпосередню залежність між інновацією та конкурентоспроможністю підприємства відзначив М. Портер, який виділив шість факторів конкурентоспроможності (у порядку зменшення значимості: наука, технологія, інформація, капітал, кваліфікована робоча сила, інфраструктура), причому фактори, які формують інновації (наука та технологія), були визначені ним як найважливіші. Також М. Портер вказав, що найважливішим джерелом походження інновацій є жорстка конкурентна боротьба, яка і стимулює інноваційний процес [2].

Згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність» (далі «Закон»), інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [3]. Тобто під категорію «інновація» в Законі підпадають технології, продукція й нововведення в сфері управління та послуг.

У науковому світі відбувається полеміка між прихильниками двох різних підходів щодо визначення місця та ролі інновації в системі розвитку підприємства, оскільки є два підходи до визначення поняття «інновація» – статистичний та динамічний. Статистичний підхід розглядає інновацію як результат інноваційної діяльності, а динамічний – як процес впровадження нового замість існуючого.

1. Статичний підхід відображено у мережних стандартах: Керівництво Фраскати (1993 р.) «Запропонована стандартна практика для обстеження досліджень та експериментальних розробок» і Керівництво Осло (1989 р.) – міжнародні норми збирання даних про інновації. Ними інновацію визначено як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.

2. Динамічний підхід до визначення інновацій запропоновано фундатором інноваційної теорії Й.А. Шумпетером. Він розглядає інновації в динаміці, тобто як процес, крім того, зазначає, що інновація – це не просто нововведення, а нова функція виробництва, «нова комбінація» [4].

На нашу думку, необхідно погодитися з Власенко О.С. [4] відносно того, що динамічний і статистичний підходи є такими, що доповнюють один одного і розкривають складне поняття сутності інновації. Тому не має сенсу їх протиставляти і вирішувати, який із них є таким, що глибше розкриває явище інновації.

Для наочності на основі вивчення джерел [1,4–8] та спрощення аналізу зведемо різні визначення категорії «інновація» у порівняльну таблицю.

Таким чином, як бачимо з проведеного аналізу, різні автори вкладають в поняття «інновація» різне підґрунтя, що суттєво впливає на визначення головних характерних рис інновації як економічної категорії і, відповідно, відбувається на формуванні уявлення про інноваційний розвиток підприємства та підходів щодо управління ним. На наш погляд найбільш вдалими, відносно поставленої мети дослідження, є наступне визначення інновації: «це результат втілення чи матеріалізації новаторської ідеї у певній предметній субстанції – продукті, технології, засобі людської діяльності чи послугі, для якої властивості нові споживчі якості, а реалізація передбачає зміну усталених, звичайних способів діяльності, створення нового чи урізноманітнення старого попиту з метою отримання економічного, соціального, екологічного чи іншого ефекту» [5], оскільки саме в ньому найбільш точно відображено поєднання і статистичного, і динамічного підходу.

Розглянута сутність інновації, процес її появи дозволяє стверджувати, що її ефективність та необхідність тісно пов'язані з систематичним та безперервним процесом, який носить циклічний характер: роботу з ідеями до досягнення певного результату – тобто інноваційною діяль-

Визначення сутності категорії «інновація»

Автор	Визначення	Характерна ознака
Дмитро Черваньов, Лідія Нейкова	Інновація – техніко-економічний процес, який, завдяки практичному використанню продуктів розумової праці – ідей і винаходів, приводить до створення кращих за властивостями, нових видів продукції і нових технологій, які, з'явившись на ринку у якості нововведень, можуть принести додатковий дохід	Процес створення чи впровадження нових споживчих вартостей
Олена Лапко	Інновація – комплексний процес, котрий включає створення, розробку, доведення до комерційного використання і розповсюдження нового технічного або якогось іншого рішення, що задовольняє певну потребу	
Брайан Твісс	Інновація – процес, у якому винахід чи ідея набуває економічного змісту	
Борис Санта	Інновація – такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у випадку, якщо інновація орієнтована на економічну вигоду, прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід	
Роберт Мюллер	Інновація – активна чи пасивна зміна конкретної системи щодо зовнішнього середовища	Зміна системи у процесі розвитку
Йозеф Шумпетер	Інновація – втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу	Результат виробничої чи інтелектуальної діяльності
Юрій Пімошенко	Інновація – результат успішного ринкового обміну ідей на інвестиції для їх реалізації	
Ф. Ніксон	Інновація – сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що дають появі на ринку нових і поліпшених промислових процесів і устаткування	Комплекс заходів зі створення нових речей
Гарольд Барнет	Інновація – нові думки, способи поведінки або предмети, що якісно відрізняються від попередніх форм	Нові думки, способи, предмети

ністю.

Зокрема, Зянько В.В. вважає, що інноваційна діяльність безпосередньо пов'язана з вдосконаленням нових знань, доведенням інноваційної ідеї до розробок конкретного товару, послуги чи технології, які користуються попитом на ринку у розрахунку одержання інноваційного прибутку. Така діяльність передбачає здійснення цілого комплексу практичних заходів з підготовки і організації виробничого процесу, модифікації продукту і технології, перепідготовку персоналу для виконання нового завдання, застосування нових технологій, обладнання тощо [9].

На думку Гетьман О.О., Шаповал В.М., інноваційна діяльність передбачає інвестування наукових досліджень і розробок, спрямованих на здійснення якісних змін у складі продуктивних сил, прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, розробки і впровадження нових видів продукції і технологій [10].

Йохна М.А., Стадник В.В. дає визначення, що інноваційна діяльність – діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [11].

Інноваційна діяльність пов'язана з трансформацією наукових досліджень і розробок, ви-

находів і відкриттів у новий продукт або новий технологічний процес, які впроваджуються у виробничий процес, або в новий підхід до соціальних послуг. Інноваційна діяльність передбачає створення цілого комплексу наукових, технологічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів, які у своїй сукупності ведуть до створення інновації «під ключ», тобто повністю готової до реалізації на ринку.

Серцевиною інноваційної діяльності на підприємстві є освоєння (комерціалізація) нових видів продукції або методів її виробництва, доставки і реалізації. Визначаючи напрями інноваційної діяльності, керівництво фірми вирішує, на чому зосереджувати увагу: на продуктових чи технологічних інноваціях. При цьому важливо, хто є «ініціатором» інновації: споживач, постачальник чи конкурент.

Інноваційна діяльність підприємства повинна бути безперервною участю та відповідати динамічній середі зовнішнього середовища, тобто бути змінною ті чуйно реагувати на виклики сучасної ринкової економіки. У зв'язку з цим останнім часом все більше уваги дослідниками інноваційних процесів приділяється саме інноваційному розвитку підприємства. Актуальність цього напрямку теоретичних досліджень та практичних розробок підтверджується обранням Україною інноваційної моделі розвитку, що, відпо-

відно, вимагає вирішення низки завдань, починаючи від регулювання державної інноваційної політики до відповідних перетворень на рівні підсистем, стратегія функціонування яких не повинна значно відрізнятися від обраного напрямку самої системи [12]. Вирішення перелічених завдань потребує дослідження сутності інноваційного розвитку як складової загальноосвітнього науково-технічного прогресу невідривно від світової практики. А отже, визначаючи поняття «інноваційний розвиток», необхідно враховувати положення загальної теорії розвитку, оскільки інноваційний розвиток як складова економічного розвитку повинен містити в собі риси цієї категорії.

Підтвердженням цьому твердженню є, перше, те, що інноваційний розвиток підкоряється діалектичним законам розвитку, всезагальність та універсальність яких охоплює всі сфери оточуючої нас дійсності та розкривають сутність розвитку – від відображення розвитку як якісної зміни до розкриття суперечливої сутності цього процесу як єдності змін та їх суперечностей.

По-друге, інноваційний розвиток набуває специфічних рис, притаманних власне економічному розвитку, який доцільно розглядати у сутнісно-змістовому плані як процес кількісних і якісних перетворень у виробництві та споживанні товарів і послуг, які відбуваються у часовому та просторовому вимірі, у світовому масштабі, масштабі міждержавних об'єднань і союзів, окремих країн, регіонів та галузей [12].

Ознайомлення із працями науковців і позицією керівників підприємств дозволяє стверджувати, що загальноприйнятого означення поняття «інноваційний розвиток підприємства» (ІРП) не існує. Узагальнення наукових розробок дозволяє стверджувати, що дефініція поняття «інноваційний розвиток» здебільшого розглядається у вузькому та широкому розумінні як:

- складова загальноосвітнього науково-технічного прогресу – макроекономічний підхід;
- механізм реалізації внутрішнього потенціалу підприємства;
- сукупність дій щодо впровадження нововведень.

Певною мірою таку невизначеність у розумінні можна пояснити неоднозначністю у формулюванні поняття «інновація» та поняття «економічний розвиток», які є основоположними для формування поняття «інноваційний розвиток» та найчастіше в трактуванні ототожнюється з одним із наступних напрямів – прогресом або його формами, еволюцією, економічним зростанням. Крім того, як наголошує в своєму дослідженні Ілляшенко С.М [8], значною мірою різноманітність трактування поняття «іннова-

ційний розвиток» обумовлена також неоднозначним розумінням його як екзогенного чи ендогенного фактора розвитку суб'єкта.

Аналіз визначень сутності поняття «інноваційний розвиток» різних авторів, сконцентрованих в працях [4,5,8,9,11,12] дозволив систематизувати основні підходи до розгляду поняття та виділити особливості протікання, формування та управління інноваційним розвитком, що характеризують кожен з окреслених підходів наступним чином:

– з позицій макроекономічного підходу (Краснокутська Н.В., Циглик І.І., Кропельницька С.О., Мозіль О.І., Ткачук І.Г., Фонотов А.Г., Жаліло Я.А. та ін.), який ототожнює інноваційний розвиток з науково-технічним прогресом та надає йому рис загальності, всебічності та глобальності протікання. Функцією інноваційного розвитку з визнається є практична реалізація вироблених науково-методологічних засад на якісно новому рівні. Це вказує на відповідну стихійність процесу та непідвладність процесам управління та корекції. Інноваційний розвиток в цьому розумінні є процесом екзогенним, а звідси впливає неможливість використання інструментів стратегічного чи інноваційного менеджменту для його планування чи управління.

– з позицій реалізації внутрішнього потенціалу (Завлін П.Н., Ілляшенко С.Н., Баранчев В.П.) наголошується на його залежності від ресурсозабезпеченості. У зв'язку з цим до головних задач автори відносять оптимізацію ресурсів та узгодженість дій з обраною місією та цілями, що є прерогативою стратегічного управління. Тобто, інноваційний розвиток постає як сукупність нових методів, засобів та шляхів реалізації інноваційних можливостей підприємства, а отже, підпорядковується стратегічним механізмам щодо впровадження нововведень. Основними характеристиками такого розвитку є системність, циклічність, динамічність, але поза увагою залишаються питання, пов'язанні з розробкою та реалізацією інновацій.

– як процес систематичних реалізацій нововведень розділяє процес інноваційного розвитку на складові, що відповідають етапам роботи по пошуку, розробці та реалізації нововведень на підприємстві; спирається на такі поняття як інноваційна діяльність, інноваційний процес і формує таким чином основні інструменти управління, визначені в інноваційному менеджменті. На перше місце виводиться НДДКР та його розробки з метою поліпшення діяльності підприємства, але подібне означення інноваційного розвитку вказує на відсутність системності, тимчасовість досягнутих результатів та їх обмеженість запланованими нововведеннями.

Розглянуті підходи є важливими і актуальними для розуміння поняття «інноваційний розвиток», але водночас однобічними і неповними як для системної характеристики підприємства, оскільки розвиток підприємства в першу чергу виступає поєднанням внутрішнього та зовнішнього розвитку. Отже, визначення поняття інноваційний розвиток потребує функціонального поєднання категорій «інноваційний процес» та «інноваційний потенціал», а звідси розуміння інноваційного розвитку не тільки як процесу, але і як системи факторів та умов, що необхідні для його здійснення, в даному випадку мова йде про потенціал інноваційного розвитку.

Інноваційний процес – це послідовний ланцюг подій, в якому новація з ідеї перетворюється на розробки і з'являється у вигляді конкретної продукції, технології чи послуги.

Інноваційний потенціал сукупність науково-технологічних, виробничих, фінансово-економічних, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки.

Виходячи з цього, на нашу думку, поняття «інноваційний розвиток» необхідно розглядати як послідовний ланцюг подій на основі найбільш ефективного використання сукупності можливостей підприємства з точки зору досягнення ним стратегічних цілей, в якому новація з ідеї перетворюється на розробки і з'являється у вигляді конкретної продукції, технології чи послуги.

Висновки

1. Термін «інновація» в економіці був вперше запропонований австрійським економістом Й. Шумпетером, який визначив його як комерціалізацію всіх нових комбінацій

2. Поняття «інновація» охоплює практично всі сфери діяльності суспільства і може мати як технологічну, так і організаційну чи процесу складові.

3. Інноваційний тип розвитку характеризується перенесенням акценту на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності, що стосується як мікро-, так і макроекономічних процесів розвитку створення технопарків, технополісів, проведення політики ресурсозбереження, інтелектуалізації всієї виробничої діяльності, софтизації та сервізації економіки.

4. Ознайомлення із працями науковців дозволяє стверджувати, що загальноприйнятого означення поняття «інноваційний розвиток підприємства» (ІРП) не існує.

5. Розглянуті підходи є важливими і акту-

альними для розуміння поняття «інноваційний розвиток», але водночас однобічними і неповними як для системної характеристики підприємства, оскільки розвиток підприємства в першу чергу виступає поєднанням внутрішнього та зовнішнього розвитку. Розгляд поняття «інноваційний розвиток» підприємства крізь призму понять «інноваційний процес» та «інноваційний потенціал» дозволив уточнити його наступним чином - це послідовний ланцюг подій на основі найбільш ефективного використання сукупності можливостей підприємства з точки зору досягнення ним стратегічних цілей, в якому новація з ідеї перетворюється на розробки і з'являється у вигляді конкретної продукції, технології чи послуги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры): пер.с англ. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
2. Портер М. Международная конкуренция. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Власенко О.С. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник]. – К.: Знання, 2011. – 439 с.
5. Зянько В.В. Інноваційне підприємство: сутність, механізм і форми розвитку: монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2008 – 397 с.
6. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: пер. с венг. / общ. ред. и вступ. ст. Б.В. Сазонова. – М.: Прогресс, 1990. – 295 с.
7. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / сокр. пер. с англ.; науч. ред. К.Ф. Пузыря. – М.: Экономика, 1989. – 271 с.
8. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія / Глав. ред. С.М. Ілляшенка. – Суми: ТОВ «ТД «Папірус», 2010. – 624 с.
9. Зянько В.В. Інноваційне підприємство в Україні: проблеми становлення і розвитку: монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2005. – 263 с.
10. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 488 с.
11. Йохна М.А., Стадник В.В. Економіка і організація інноваційної діяльності: навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.
12. Рогоза М.Є., Вергал К.Ю. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми: монографія. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с.

Надійшла до редакції 9.11.2014
Рецензент: д.е.н., проф.А.М. Ткаченко

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ» ПРЕДПРИЯТИЯ*Дидченко О.И., Ткачук А.В.*

В статье рассмотрена сущность понятия «инновационное развитие предприятия» с разных точек зрения. С одной стороны, сквозь призму таких экономических категорий как «инновация», «инновационная деятельность», «экономическое развитие». С другой стороны, через определение сущности таких важных для предприятия терминов как «инновационный процесс» и «инновационный потенциал».

В результате проведенных исследований определено, что на современном этапе развития мирового и национального хозяйства понятие «инновация» и производных от него экономических категорий фактически охватывает все сферы деятельности общества. Отмечается, что все они могут иметь как технологическую, так и организационную или процессную составляющие.

В статье обосновано авторское видение сущности экономической категории «инновационное развитие предприятия» как последовательная цепочка событий на основе наиболее эффективного использования совокупности возможностей предприятия с точки зрения достижения им стратегических целей, благодаря которому новация из идеи превращается в разработки и появляется в виде конкретной продукции, технологии или услуги.

Ключевые слова. Инновация, инновационная деятельность, развитие, экономическое развитие, инновационное развитие, инновационное развитие предприятия.

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF «INNOVATION DEVELOPMENT» OF THE ENTERPRISE*Didchenko O., Tkachuk A.*

The article deals with the essence of the concept of «innovative development of the enterprise» from different perspectives. On the one hand, through the prism of economic categories such as «innovation», «innovation activity», «economic development.» On the other hand, by definition of the nature of such important terms for the company as «the process of innovation» and «innovation potential.»

The studies determined that at the present stage of development of the world economy and the national concept of «innovation» and its derivatives economic categories actually covers all areas of society. It is noted that all of them can be both technological and organizational or process components.

The article substantiates the author's vision of the essence of the economic category of «innovative development of the enterprise» as a sequential chain of events based on the most effective use of combined capabilities of the enterprise in terms of achieving their strategic objectives through which innovation from the idea turns into a development and appears in the form of a specific product, technology or services.

Keywords. Innovation, innovative ACTIVITY, development, economic development, innovative development, innovative development of the enterprise.